

УДК 33У.13(430)

Є. Барщевський, бакалавр,
Київський гуманітарний інститут

КЕЙНСІАНСЬКА ПАРАДИГМА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ НА ПРИКЛАДІ ПОДОЛАННЯ РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В НІМЕЧЧИНІ В 1933–1939 РР.

У статті розглядається ефективність застосування головних макроекономічних інструментів кейнсіанської теорії на прикладі подолання безробіття в Німеччині в 1933–1939 рр. На основі цього аналізу зроблений висновок щодо доцільності використання макроекономічної теорії Дж. М. Кейнса для боротьби з фінансовою економічною кризою 2008–2010 рр. та її наслідками.

Ключові слова: економічна криза, кейнсіанська макроекономічна теорія, рівень безробіття.

Барщевский Е. Кейнсианская парадигма макроэкономического развития государства на примере преодоления уровня безработицы в Германии 1933–1939 гг.

В статье рассматривается эффективность применения главных макроэкономических инструментов кейнсианской теории на примере преодоления безработицы в Германии в 1933–1939 гг. На основании выполненного анализа сделан вывод о целесообразности использования макроэкономической теории Дж. М. Кейнса для борьбы с финансовым экономическим кризисом 2008–2010 гг. и его последствиями.

Ключевые слова: экономический кризис, кейнсианская макроэкономическая теория, уровень безработицы.

Barshevskiy Z. The Keynesian paradigm of the macroeconomic development on the basis of the unemployment rate overcoming in Germany in 1933–1939.

This article considers, on the basis of the unemployment rate overcoming in Germany in 1933–1939, the efficiency of the main Keynesian economics instruments implementation. According to this analysis, one will make conclusions concerning the benefits from the Keynes's macroeconomic theory implementation aimed at overcoming of the global financial crisis in 2008–2010 and its consequences.

Key words: economic crisis, the Keynesian macroeconomic theory, the unemployment rate.

В умовах розгортання світової фінансової кризи дуже часто звертається увага на старі, але як показала історія, дієві

© Є. Барщевський, 2011

засоби макроекономічної політики. Недарма, багато провідних економістів проводять порівняльний аналіз сучасної економічної кризи з Великою депресією 1929–1933 рр. та шукають засобів виходу з неї за рахунок нового осмислення вже здавалось б застарілих макроекономічних концепцій. Звісно, неможливо цілком порівнювати економічні події 30-х рр. з сьогодишнім станом речей, адже економіка, так як й інші сфери людської діяльності, еволюціонує з великою швидкістю та масштабністю. Проте враховуючи той факт, що економічний розвиток, *ipso facto*, має циклічний характер, імплементація старих інструментів макроекономічної політики досить часто приводить до позитивних результатів [5].

Головна мета цієї статті полягає в аналізі дієвості використання кейнсіанських макроекономічних інструментів в економічних процесах в середині держави на прикладі подолання безробіття в Німеччині в 1933–1939 рр.

Виходячи з мети дослідження головними *завданнями роботи є*:

- аналіз ефективності кейнсіанської макроекономічної політики в умовах подолання безробіття в Німеччині у 1933–1939 рр.;
- на основі проведеного аналізу синтезувати висновок щодо доцільності використання кейнсіанської макроекономічної теорії в умовах сучасної світової фінансової кризи.

Кейнсіанська макроекономічна теорія як дієвий механізм кризового менеджменту

На відміну від класичної економічної школи (А. Сміт та Д. Рікардо), макроекономічна теорія Дж. М. Кейнса заперечує саморегулювання ринкової капіталістичної економіки. Основна ідея теорії полягає в тому, що система ринкових економічних відносин не є досконалою і саморегулюючою, що максимально можливу зайнятість і економічне зростання може забезпечити лише активне втручання держави в економіку. Причина такої екстраполяції від класичної економічної школи полягала у настанні Великої депресії 1929–1933 рр. та провальної політики адміністрації американського президента Гувера, котра базувалася на основних постулатах класичної школи – невтручання держави в економічні процеси та віра в саморегулюваність ринку.

У роботі "Загальна теорія зайнятості, процента та грошей" Дж. М. Кейнс розглядав стимулювання сукупного попиту як один із головних чинників зростання виробництва [4]. Саме попит, на його погляд, є вирішальним інструментом у стимулюванні розвитку виробництва. Згідно з теорією Кейнса, важливо знайти важіль розвитку всього суспільного попиту – попиту на споживчі товари і попиту на інвестиційні товари, тому що сукупний попит – це сума споживчих витрат та інвестицій. Таким чином, якщо сукупний попит більший від пропозиції, тоді "працюють" стимули росту виробництва. Згідно з Кейнсом, основними компонентами сукупного попиту є споживання, інвестиції та державні витрати (сучасний інститут макроекономіки визначає ще четвертий елемент сукупного попиту – чистий експорт, тобто різницю між вартістю експорту та імпорту) [7]. До основних факторів, що впливають на зростання сукупного попиту, варто віднести схильність до споживання, очікувану прибутковість та перевагу ліквідності.

Фактично, в теорії Кейнса, національний дохід (Y) та рівень зайнятості (N) залежні один від одного. Розмір національного доходу прямо пропорційний рівню зайнятості і якщо зростає останній то зростає й національний дохід.

Говорячи про попит на інвестиції, головним інструментом їх стимулювання Кейнс називав зменшення процентної ставки. Наприклад, якщо норма прибутковості дорівнює 12%, а процентна ставка – 6%, то очікувана ефективність капітальних вкладень досить висока і приваблива для інвесторів. Якщо ж норма прибутковості дорівнює 6% і процентна ставка також 6%, то таке капіталовкладення є необґрунтованим [6, С.311]. На погляд основоположника кейнсіанства, держава може та повинна розширяти свою інвестиційну діяльність як одну з головних умов стимулювання інвестиційного попиту. Для більш детального аналізу іншого компоненту сукупного попиту – споживання, спочатку варто проілюструвати за яких умов, за Дж. М. Кейнсом, "рухаються доходи" (рис. 1).

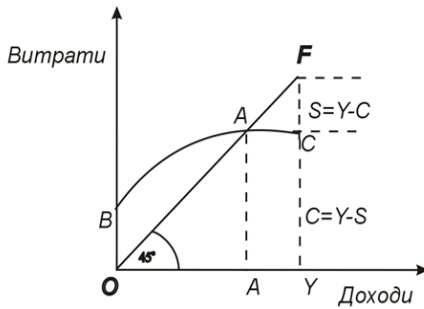

Рис. 1. Кейнсіанський "хрест" [6, С. 313]

Якщо припустити, що доходи дорівнюють витратам, то на графіку (рис. 1) цю рівність можна виразити у вигляді прямої OF з кутим схилу 45° . Відомо, що частина доходу йде на споживання C , у той час як інша частина відкладається у вигляді заощаджень S . Витрати зростають, однак, не тією мірою, як збільшуються доходи. Для кривої BC , котра відображає рівень споживання, є характерним його прирощення з поступовим спаданням. На початку споживацькі витрати використовують як поточний дохід, так і минулі заощадження. У точці A заощадження дорівнюють нулю. Після досягнення цього рубежу частина доходу починає відкладатися у вигляді заощаджень S . Таким чином, зростання споживчого попиту в майбутньому приведе до зростання заощаджень. Зростання заощаджень – "витікання" доходу буде врівноважуватись посиленням "ін'єкцій" у вигляді інвестицій, котрі за рахунок зниження процентної ставки та державного регулювання також зростуть, тобто при успішному виконанні зазначених процесів ВВП держави стане рівноважним.

Таким чином, на основі теоретичної бази варто відзначити головні "рецепти" кризового менеджменту (стимулювання економіки), що були запропоновані Дж. М. Кейнсом, на основі економічної кризи 1929–1933 рр.:

1. *Грошова політика.* Регулювання процентної ставки. Зниження процентів на кредити дозволить збільшити розрив між вартістю кредитів та очікуваною прибутковістю капіталовкладень (ефективна лише в короткостроковій перспективі).

2. *Бюджетна політика.* Згідно з теорією Кейнса, щоб стиму-

лювати попит, держава повинна збільшити державні витрати, державні інвестиції і державну закупівлю товарів. Розрахунок робився на те, що держава буде брати на себе все більшу відповідальність за пряму організацію інвестицій, найкращим розширенням якої є організація суспільних робіт – будівництво шляхів, освоєння нових районів, спорудження підприємств.

3. *Перерозподіл доходів.* Мається на увазі перерозподіл доходів в інтересах соціальних груп, які отримують найбільш низькі доходи. У свою чергу такий крок збільшить показник сукупного споживання.

4. *Політика повної зайнятості.* Ця політика спрямована на недопущення значного безробіття, на розширення системи соціального забезпечення – виплата грошової допомоги, розвиток системи довгострокового кредиту.

Проблема безробіття в Німеччині в 1933–1939 рр. та шляхи її вирішення

Націонал-соціалістична партія Німеччини, що прийшла до влади 30 січня 1933 року (вступ А. Гітлера на посаду канцлера), з перших днів існування розпочала проводити активну економічну політику, котра була направлена на втручання держави в економічні процеси всередині країни.

Згідно з статистичними даними за період 1929–1933 рр., головною та першочерговою проблемою нацистського уряду стала проблема масового безробіття [1]. Зростання рівня безробіття у Веймарській Німеччині зображено на рис. 2.

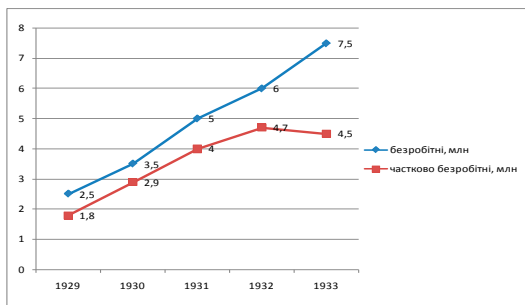

Рис. 2. Зростання рівня безробіття в Німеччині в 1929–1933 рр. [3, С. 238]

"Армія безробітних", котра на момент приходу А. Гітлера до влади нараховувала 7,5 млн чол., надзвичайно сильно

підсилювала "перманентну кризу" в економіці Німеччини. Враховуючи всю складність ситуації, важливим кроком на шляху до зменшення безробіття стало прийняття 1 червня 1933 року програми "Створення робочих місць" ("програма Рейнхарда"), котра згодом була проголошена як закон "Про зменшення безробіття" [8, С. 45]. На основі цього закону міністерство фінансів Третього Рейху випустило спеціальні державні векселя ("Арбейтсшанцанвейзунген") на суму в 1 млрд німецьких марок, а вже з 21 вересня 1933 року сума емісії цих векселів виросла ще на 500 млн марок. Отримані кошти планувалося використати в таких напрямках:

1) на ремонт, добудування та розширення адміністративних і комунальних будинків, мостів та інших будівель;

2) на будівництво підприємств, що повинні забезпечити поставки газу, води та електроенергії до населених пунктів;

3) на проведення громадських робіт – меліорацію земель, створення поселень, удосконалення водних шляхів;

4) на проведення земельних робіт, будівництво автобанів та залізничних доріг (зміна обсягу державних інвестицій в об'єкти інфраструктури періоду 1933–1938 рр. відображено в табл. 1).

Крім цього, зменшенню безробіття в Німеччині сприяло прийняття програми "Ландхільфе" – сільська допомога. Згідно з цією програмою, середнім та малим сільськогосподарським підприємствам через біржі праці платилася певна сума дотацій, якщо ті брали до себе на роботу молодих чоловіків та жінок у віці від 16 до 25 років.

Таблиця 1

Структура державних витрат на об'єкти інфраструктури Німеччини в 1933–1938 рр. [2, С. 54]

Напрямки	Роки					
	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Кількість інвестованих грошей, млн марок						
Автошляхи	3	178	467	692	679	916
Інше шляхове будівництво	360	431	437	472	559	868
Залізні дороги	558	652	596	606	729	979
Різне	317	433	376	374	433	613
Підсумок	1238	1694	1876	2144	2400	3376

У свою чергу важливого значення для розширення зайнятості населення набуло зменшення державою податків на інвестиції як один з основоположних постулатів Дж. Мейнарда Кейнса. Фактично, зменшення податкової ставки на інвестиції стимулювало старі та нові підприємства до розширення діяльності та створення нових робочих місць. Детально ріст кількості підприємств та кількості працівників показано в табл. 2.

Таблиця 2

Ріст кількості підприємств та кількості зайнятих в промисловості, сільському господарстві та інших секторах економіки в 1933–1939 рр. [9, С. 30]

Роки перепису	Кількість підприємств з чисельністю робітників					Кількість зайнятих у відповідних групах підприємств				
	1-10	11-50	51-200	>200	всього	1-10	11-50	51-200	>200	всього
1933 рік										
Всього, тис.	182,3	60,5	14,9	4,5	1902,9	3720	1280	1400	2580	8980
Питома вага до загальної кількості, %	96,0	3,1	0,7	0,2	100,0	41,3	14,1	15,7	28,9	100,0
1939 рік										
Всього, тис.	1894	108,5	28,7	10,2	2041,2	4272	2339	2766	6983	16360
Питома вага до загальної кількості, %	92,8	5,3	1,4	0,5	100,0	26,1	14,3	17,0	42,6	100,0
Темп зростання в 1939 р. (1939=100)	103,9	179,3	192,6	226,7	107,2	114,8	182,7	197,6	270,6	182,1

В якості іншого головного інструменту стимулювання сукупного попиту, крім випуску державних векселів та зниження податку на інвестиції, уряд А.Гітлера проводив широкомасштабну політику розширення державних інвестицій у промислове виробництво Німеччини (табл. 3).

**Державні інвестиції в промисловий сектор економіки Німеччини
(у млн марок 1928 року) [9, С. 262]**

Роки	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	Всього
Обсяги	557	1067	1658	2084	2843	3691	4432	16332

Важливість інвестування саме в цей сектор економіки пов'язана з двома факторами. Перший полягає у величезному спаді рівня німецького промислового виробництва за часів Великої депресії 1929–1933 рр. (рис. 3), другий – це прагнення політичної верхівки Німеччини відновити військовий потенціал країни в як найбільш короткий термін.

Проте які б політичні цілі не переслідувало німецьке керівництво, важливого значення для цього дослідження набуває сам факт розширення промислового виробництва в Німеччині, що відбувався за рахунок політики державного інвестування.

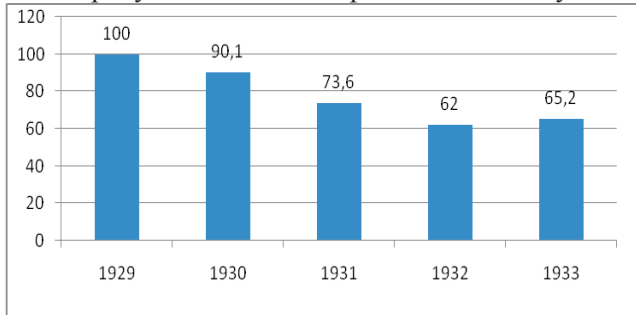

Рис. 3. Динаміка падіння промислового виробництва в Німеччині в 1929–1933 рр. [10, С. 234]

Домінуючу позицію державного інвестування німецькій промисловості займав сектор машинобудування. Якщо включити в цей термін також точну механіку та виробництво точних і вимірювальних приладів, то його питома вага від загального обсягу промислового виробництва складе 25%. У свою чергу розвиток машинобудівного комплексу стимулював процес збільшення кількості робітників у виробництві. Беручи до уваги арифметичні дані порівняно з 1933 р. кількість зайнятих робітників збільшилась на 380 тис. (1933р. – 320 тис.; 1939 р. – 700 тис.) [9, С. 263].

Іншою характерною рисою макроекономічної політики німецького уряду стало значне зростання державного сектору в економіці країни. Якщо на 1932 р. державний акціонерний капітал складав близько 13,2 млрд рейхсмарок, то в 1939 році він виріс до 17,0 млрд [2, С.73]. Яскравим прикладом може слугувати створення в липні 1937 року концерну "Герман Герінг" як акціонерного товариства, спеціалізація якого полягала у видобутку залізної руди та виробництву чавуну. До початку Другої світової війни цей концерн нараховував більше ніж 600 тис. працівників, а його статутний фонд станом на 1938 рік склав 400 млн марок. Одночасно зі створенням державних концернів та підприємств, роль держави в регулюванні економічних процесів посилилась у банківському секторі. На початку 1935 року доля держави в акціонерному капіталі банків та страхових компаній склала 25,6%. Станом на 31 грудня 1936 року, німецький уряд тримав 35% акціонерного капіталу "Дойче банк", 91% – "Дрезден Банк", 79% – "Коммерцбанк", 70% – "Альгемайне Дойче Кредитанштальт" та 66% акціонерного капіталу "Норддойче Кредитанштальт".

Крім цього, німецьке керівництво проводило політику примусового картелювання. В 1933 р. був прийнятий закон "Про примусове картелювання", завдяки якому число картелів збільшилось з 1500 у 1933 р. до 2500 у 1936 р. Процес картелювання дозволяв зменшити диференційованість німецьких підприємств та посилити контроль німецького уряду над останніми. Завдяки картельній ієрархії, держава отримала в свої руки важіль впливу на економічне виробництво майже в усіх секторах економіки і, крім того, уряд дістав змогу здійснювати прямі замовлення на виробництво товарів широкого вжитку, як головної засади "бюджетної політики" за Дж. М. Кейнсом.

Виходячи із першого завдання дослідження – аналізу ефективності імплементації кейнсіанських інструментів на прикладі подолання безробіття в Німеччині, варто зробити висновок, що стимулювання сукупного попиту шляхом проведення політики "повної зайнятості", розширення державних інвестицій та збільшення державного впливу на економічні процеси всередині країни, як одні з головних постулатів Дж. М. Кейнса, відіграли ефективну роль у зменшенні безробіття в Німеччині (рис. 4).

Звісно ж, успіхи нацистського уряду в подоланні рівня безробіття в Німеччині ніколи не зможуть перекреслити антигуманний та антилюдський режим правління А. Гітлера, котрий винен не тільки в розв'язанні Другої світової війни, а й у геноциді єврейських та слов'янських народів, наслідки якого відчуються і понині.

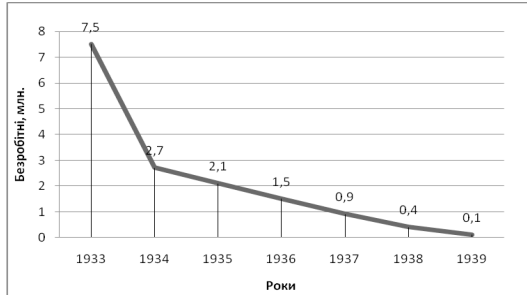

Рис. 4. Спад рівня безробіття в Німеччині в 1933–1939 рр. [2; С. 201]

Розглядаючи питання доцільності використання кейнсіанських інструментів в умовах світової фінансової кризи 2008–2010 рр., варто розбити висновок на декілька пунктів:

1. *Стимулювання сукупного попиту.* Як вже зазначалося, економіка, так як й інші сфери людської діяльності, еволюціонує та прогресує із часом, тому стимулювання сукупного попиту у сучасних кризових умовах не завжди може привести до позитивних результатів. Справа в тому, що економічні події 70-х рр. (так звані нафтові шоки) призвели до виникнення нового явища в макроекономіці – стагфляції. Головна характеристика стагфляції – це стрімке зниження сукупної пропозиції (спад виробництва в країні) та одночасне зростання цін (інфляція).

Таким чином, доцільність стимулювання економіки держави за рахунок використання політики підвищення сукупного попиту повинна проводитись виходячи з реалій економічної ситуації в середині країни – якщо реальний попит менший, ніж пропозиція, то кейнсіанський механізм буде дієвим і, навпаки, зменшення сукупної пропозиції над попитом анулює роль останнього.

2. *Посилення ролі держави на економічні процеси всередині країни.* Не дивлячись на кардинальні відмінності між ортодоксальними кейнсіанцями та ортодоксальними монетаристами,

навіть останні визнали необхідність втручання держави в економічні процеси в умовах кризи або циклічного спаду виробництва. Різниця полягає лише в тому, що монетаристи виступають за обмежений вплив держави на економіку країни – проведення стримувальної або стимулюючої монетарної політики, в той час як кейнсіанці вважають, що розширення державного впливу повинне проводитись як через монетарну політику, так і через активну фіскальну політику. На основі проведеного емпіричного дослідження, на погляд автора, в умовах світової фінансової кризи держава може та повинна втручатися в економічні процеси в середині країни, використовуючи монетарні та фіскальні важелі впливу на економіку.

Збільшення державних видатків в період циклічного спаду виробництва.

Політика збільшення державних видатків, що є одним з елементів стимулювання сукупного попиту, також має позитивні та негативні сторони. Справа в тому, що надмірне збільшення державних видатків при збереженні попередньої податкової ставки, крім розширення та стимулювання виробництва, може призвести до значного дефіциту державного бюджету, котрий, у свою чергу, посилить інфляційні процеси всередині країни. У цьому разі керівництво певної країни повинно вирішувати для себе, що є більш доцільним і оптимальним – збільшення рівня виробництва за рахунок зростання інфляції чи стримування інфляції в умовах збереження попередніх видатків та податкової ставки.

Отже, на основі проаналізованої теоретичної та емпіричної бази, можна зробити загальний висновок, що використання кейнсіанських інструментів макроекономічної теорії як дієвого засобу виходу з економічної кризи 2008–2010 рр. у цілому є ефективним. Однак, як вже зазначалося, дієвість цих інструментів в одній країні не завжди призведе до аналогічних результатів в іншій, тому доцільність їх імплементації, повинна визначатись виходячи з макроекономічної ситуації кожної країни.

Список використаної літератури

1. Газін В.П. Економіка і зовнішня політика Веймарської республіки (1925–1933 рр.): східноєвропейські аспекти. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, інформ.-видавн. відділ, 1999. – 152с.

2. Галкин А.А. Германский фашизм. Изд. 2-е, доп. – М.: Наука, 1989. – 352с.
3. Гинцберг Л.И. Ранняя история фашизма. – М.: Вече, 2004. – 548с.
4. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Эксмо, 2007. – 153с.
5. Кондратьев Н. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Кондратьев, Ю. Яковец, Л.Абалкин. – М.: Экономика, 2002. – 764с.
6. Леоненко П.М., Юхименко П.І. Історія економічних учень / П.М.Леоненко, П.І. Юхименко. – К.: Знання, 2008. – 639с.
7. Панчишин С. Макроекономіка / С. Панчишин. – К.: Либідь, 2001. – 614с.
8. Сегалл Я.Е. Очерки экономической политики германского фашизма / Я.Е.Сегалл. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1934. – 105с.
9. Файнгар И.М. Очерк развития германского монополистического капитала / И.М. Файнгар. – М.: Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1958. – 43 с.
10. Bulletin sensual de Statistique # 10, II. – 1933. – 321p.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2010 р.